

Universum Historiae et Archeologiae
The Universe of History and Archeology
Універсум історії та археології
Универсум истории и археологии

ISSN 2664–9950 (Print)

ISSN 2707–6385 (Online)

2020. Vol. 3(28). Issue 1, pp. 176–187

doi 10.15421/26200115

<http://www.uha.dp.ua>

УДК 378.4.016 (477)

Інноваційні підходи до викладання археології у вищій школі

І. Б. Скакальська

Докторка історичних наук, професорка

ORCID: 000–0001–8705–7971

ResearcherID B-9391–2019

IrunaS@ukr.net

*Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка
 вул. Лицейна, 1, м. Кременець,
 Тернопільська область, Україна, 47003*

Анотація. *Мета статті* – охарактеризувати ключові інноваційні підходи до викладання археології у вищій школі на основі сучасних методик формування компетентностей у студентів та досвіду власної науково-педагогічної діяльності. *Методи дослідження:* узагальнювальний, інтерактивний, емпіричний, системно-структурний та кейс-метод. *Основні результати:* проаналізовано історію археологічних досліджень краю та здійснено теоретичне і науково-методичне обґрунтування їхнього практичного застосування. Визначено ключові інновації до викладання археології та формування компетентностей у здобувачів вищої освіти. Показано, як студентоцентризований підхід реалізується в освітньому процесі та які форми і методи навчання йому відповідають. Запропоновано ефективні

методи організації та контролю самостійної роботи студентів під час вивчення тем із археології; створення лепбуків з окремих тем археології. Окреслено важливість археологічної практики для формування у студентів фахових компетентностей. Простежено, як забезпечується формування програмних результатів навчання. *Стислі висновки:* підкреслено значення оволодіння сучасними прогресивними технологіями навчання як інструментом для формування компетенцій фахівців. Виокремлено роль викладача як фасилітатора, що стимулює самостійну роботу студента і формує його компетенції. *Практичне значення:* результати дослідження рекомендовано для використання під час вивчення та викладання навчальної дисципліни «Археологія» у вишах, при розробці культурно-освітніх проєктів для молоді з метою популяризації пам'яток історії та археології. *Оригінальність* полягає в тому, що у публікації розкрито власний досвід викладання археології для студентів спеціальності «Історія». Враховано особливості викладання для покоління «Z». *Наукова новизна:* сформульовано найефективніші інноваційні прийоми і методи навчання археології із застосуванням студентоцентризованого підходу. *Тип статті:* теоретично-прикладна.

Ключові слова: заклад вищої освіти; освітній компонент; методика викладання; компетентності; soft skills, студентоцентризований підхід.

Надійшла до редколегії 15.03.2020

Прорецензована 17.04.2020

Рекомендована до друку 06.05.2020

Universum Historiae et Archeologiae
The Universe of History and Archeology
Універсум історії та археології
Универсум истории и археологии

ISSN 2664–9950 (Print)

ISSN 2707–6385 (Online)

2020. Vol. 3(28). Issue 1, pp. 176–187

doi 10.15421/26200115

<http://www.uha.dp.ua>

УДК 378.4.016 (477)

Інноваційні підходи к преподаванию археологии в высшей школе

И. Б. Скальская

Доктор исторических наук, профессор

ORCID: 000–0001–8705–7971

ResearcherID B-9391–2019

IrunaS@ukr.net

*Кременецкая областная гуманитарно-педагогическая академия им. Тараса Шевченко
ул. Лицейная, 1, г. Кременец,
Тернопольская область, Украина, 47003*

Аннотация. *Цель статьи* – охарактеризовать ключевые инновационные подходы к преподаванию археологии в высшей школе на основе современных методик формирования компетенций у студентов и опыта собственной научно-педагогической деятельности. *Методы исследования:* обобщающий, интерактивный, эмпирический, системно-структурный и кейс-метод. *Основные результаты:* проанализировано историю археологических исследований края и осуществлено теоретическое и научно-методическое обоснование их практического применения. Определены ключевые инновации к преподаванию археологии и формирования компетентностей у соискателей высшего образования. Показано, как студентоцентрированный подход реализуется в образовательном процессе и какие формы и методы обучения ему отвечают. Предложены эффективные

методы организации и контроля самостоятельной работы студентов при изучении тем с археологии; создание лепбуксов по отдельным темам археологии. Определена важность археологической практики для формирования у студентов профессиональных компетенций. Прослежено, как обеспечивается формирование программных результатов обучения. *Краткие выводы:* подчеркнута значимость овладения современными прогрессивными технологиями обучения как инструментом для формирования компетенций специалистов. Выделена роль преподавателя как фасилитатора, что стимулирует самостоятельную работу студента и формирует его компетенции. *Практическое значение:* результаты исследования рекомендуется для использования во время изучения и преподавания учебной дисциплины «Археология» в вузах, при разработке культурно-образовательных проектов для молодежи с целью популяризации памятников истории и археологии. Оригинальность заключается в том, что в публикации раскрыто собственный опыт преподавания археологии для студентов специальности «История». Учтены особенности преподавания для поколения «Z». *Научная новизна:* сформулированы эффективные инновационные приемы и методы обучения археологии с применением студентоцентрированного подхода. *Тип статьи:* теоретико-прикладная.

Ключевые слова: учреждение высшего образования; образовательный компонент; методика преподавания; компетентности; soft skills, студентоцентричный подход.

Поступила в редколлегию 15.03.2020

Прорецензирована 17.04.2020

Рекомендована в печать 06.05.2020

LCC CC83-97: CC1-960

Universum Historiae et Archeologiae
The Universe of History and Archeology
Універсум історії та археології
Универсум истории и археологии

ISSN 2664-9950 (Print)

ISSN 2707-6385 (Online)

2020. Vol. 3(28). Issue 1, pp. 176-187

doi 10.15421/26200115

<http://www.uha.dp.ua>

**Innovative Approaches to Teaching
 Archeology in Higher School**

I. B. Skakalska

Sc. D. (History), Professor

ORCID: 000-0001-8705-7971

ResearcherID B-9391-2019

IrunaS@ukr.net

*Taras Shevchenko Regional Humanitarian-
 Pedagogical Academy of Kremenets,
 1 Litseina Street, Kremenets,
 Ternopil Region, Ukraine, 47003*

Abstract. *The aim of the article is to characterize the key innovative approaches to teaching archeology in higher education institutions on the basis of modern methods of forming competencies in students and the experience of their own scientific and pedagogical activity. Research methods: generalizing, problematic, interactive, empirical, modeling, system-structural methods and the case method. The main results: the history of archaeological researches of Kremenets region is analyzed and theoretical and scientific-methodical substantiation of their practical application is made. In particular, archaeological finds of O. Tsynkalovskyi, Yu. Shumovskyi, excavations on the mountain of Kulychivka and others are analyzed. The appropriateness of conducting classes in the archeology department of the local lore museum is motivated. Some key innovations in archeology teaching and competence formation in higher education applicants are identified: problematic lectures, small group work, workshops, various effective tools for visualization and organization of knowledge, etc. The variants of use of intellect maps for archeological cultures and application of the method*

of mind-mapping are offered. It is shown how a student-centered approach is implemented in the educational process and what forms and methods of teaching are appropriate to it. Effective methods of organizing and controlling students' independent work while studying archeology issues are proposed. The emphasis is placed on the importance of soft skills competency formation for the teacher's future activities. The importance of archeological practice for professional competencies' formation in students is outlined. The formation process of programmatic learning results is monitored. *Brief conclusions:* The importance of mastering modern advanced learning technologies as a tool for forming the competencies of specialists is emphasized. The role of the teacher as a facilitator, which stimulates the student's independent work and shapes his competences, is highlighted. The importance of digital technologies in project creation and students' creative tasks is shown. *Practical importance:* the results are recommended for use in the study and teaching of the course «Archeology» in universities, for development of cultural and educational projects for young people in order to promote historical and archeological sights. *The originality* is that the publication discloses the author's experience of teaching archeology to students of the specialty «History». Teaching features for Generation Z are considered. *Scientific novelty:* the most effective innovative methods and methods of teaching archeology using a student-centered approach are formulated. *The article type:* theoretical-applied.

Keywords: institution of higher education; educational component; teaching methodology; competences; soft skills, student-centered approach..

Received 15.03.2020

Reviewed 17.04.2020

Accepted 06.05.2020

Постановка проблеми. Інноваційний підхід до викладання у вищій школі передбачає поєднання як традиційних, так і новітніх методів навчання. Сьогодні ключова роль відводиться набутим компетенціям випускника. У цьому контексті компетентнісний підхід у вищій школі виступає як інструмент її оновлення і досягнення нею якості. Якщо у минулому столітті викладач був «енциклопедією» для студентів, то тепер його роль кардинально змінилася. Оскільки джерел інформації з навчальної дисципліни є безліч, студенти мають швидкий доступ до неї, проте ця інформація є різноманітною, іноді недостовірною чи застарілою, відповідно, завдання викладача полягає в тому, щоб скерувати пошуки здобувача вищої освіти в потрібне русло. Крім того, необхідно студентів зацікавити проблематикою навчального курсу й зорієнтувати, для чого їм необхідні будуть знання та які компетентності у них буде сформовано.

Варто врахувати й те, що кілька десятиріч років тому людина з вищою освітою могла довгий час розраховувати на знання, уміння і навички отримані в університетах. Нині практика показує, що набутих знань стає недостатньо вже через декілька років після закінчення вишу. Характерна риса нового тисячоліття – необхідність, як ніколи, уміння самостійно отримувати потрібну для роботи інформацію. Цьому мають сприяти сформовані компетентності, а особливо навички *soft skills*, які є необхідними для розвитку індивіда в соціумі, його самореалізації, досягненні високих професійних та кар'єрних результатів.

По-іншому порушуються питання щодо забезпечення якості освіти, тому поряд із традиційними методами навчання в формі лекцій, семінарських занять викладачами широко впроваджуються інноваційні підходи. Навчальна дисципліна «Археологія» дозволяє використовувати різні інноваційні підходи, які сприяють переходу від інформаційної методики та простої репродукції знань до їхнього глибокого осмислення та творчого використання. Важливим є розробка інтерактивних методів, які були б корисними та цікавими для сучасного студента.

Історіографія. Проблематиці викладання у вищій школі присвячена низка посібників та науково-методичних робіт. Праця Г. М. Козлової дозволяє розглянути планування освітнього процесу у виші на засадах компетентнісного підходу (Козлова, Г. М., 2014). Посібник П. І. Горохівського, присвячений вивченню змісту методів навчання історії у вишах, розгляду наявних підходів до їх класифікації, виявленню основних аспектів взаємозв'язків між ними і рівнями засвоєння студентами змісту історичних курсів. У книзі зроблено огляд

інноваційних методів і технологій, визначено особливості щодо їхнього впровадження у навчання вищої школи (Горохівський, П., 2012). Публікація «Роль і місце курсу «Археологія України» у системі підготовки вчителя сільської загальноосвітньої школи» практично показує значення отриманих знань і набутих компетентностей (Горохівський, П. І., 2008, с. 267–270).

Деякі статті розкривають формування певних компетентностей, наприклад, інформаційної, щоб нею студенти послуговувалися у SMART- суспільстві (Миколайчук, І., 2018, с. 126–129) або використання мультимедіа на заняттях (Радченко, С., 2018, с. 132–136). Також дослідники пропонують розглядати гру як засіб компетентнісного навчання (Барнінець, О. В., 2011). Частково перегукується з нашою тематикою публікації з вивчення викладання археології в історичному контексті (Калугін, О. В., 2017). Проблематика читання археологічних курсів у вишах теж була об'єктом дослідження, але окремі висновки потребують оновлення, відповідно до вимог сьогодення (Пустовалов, С. Ж., 2009). Низка статей розкриває становлення і розвиток археологічної науки в університетах (Пивоваров, С. В., 2009, с. 34–38). Тема методики викладання різних освітніх компонентів розглянута здебільшого у педагогічній літературі, де описано чимало типів організації навчання. Щодо ґрунтовних досліджень, які стосуються інноваційних підходів до викладання археології ми не зустрічали.

Мета дослідження – розглянути ключові інноваційні підходи до викладання археології у вищій школі на основі сучасних методик формування компетентностей в студентів та досвіду власної науково-педагогічної діяльності.

Джерелами дослідження виступають особисті нотатки й напрацювання авторки під час викладання археології.

Виклад основного матеріалу. Методика викладання археології у вищій школі ґрунтується на класичних та інноваційних підходах. Курс «Археологія» має три кредити і читається на першому курсі для здобувачів вищої освіти спеціальності «Історія» в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка (далі – КОГПА ім. Тараса Шевченка). Крім того, навчальним планом влітку передбачена археологічна практика (три кредити). Навчальна дисципліна покликана забезпечити знання характеристик історичного періоду, археологічних культур, визначних пам'яток, господарських знань у давнину, видів керамічного посуду, прикрас з каменя, кістки, поховальних пам'яток, також термінології. Головними методичними засадами викладання курсу є системність і цілісність, усі теми взаємопов'язані у часових рам-

ках. Науково-теоретичний зміст навчальної дисципліни розкривається за допомогою міжпредметних зв'язків, зокрема, з такими курсами, як вступ до спеціальності, історія первісного суспільства та історія України.

Викладач як організатор освітнього середовища повинен забезпечити необхідні умови для процесу навчання, для цього він постійно аналізує прагнення і мотиви діяльності студентів. Вивчати думку здобувачів вищої освіти в процесі проведення аудиторних занять можна такими способами: спостереження (помічати схвальні репліки, відгуки, негативні емоції, чи вдається викладачу конкурувати з гаджетом); анкетування (рекомендується проводити на початку, усередині та після

закінчення курсу). При цьому доцільно визначити погляди студентів за такими питаннями: відповідність навчального матеріалу тематиці курсу; значущість дисципліни у фаховій підготовці; характер викладання матеріалу (логіка, темп, емоційність, визначення головних питань); загальна характеристика особистості викладача (ерудиція, доброзичливість, культура мовлення тощо) (Казак, І. О., 2018, с. 32). Дані, отримані внаслідок опитувань сприятимуть вдосконаленню методики викладання освітнього компоненту.

Зрозуміло, що для досягнення якості навчання має бути налагоджений системний підхід, який дозволить здійснити реальні зміни у змісті освіти (див. рис. 1). Як бачимо, що всі елементи дидактич-

Рис. 1. Структура педагогічної системи у закладі вищої освіти (Казак, І. О., 2018, с. 11).

них процесів взаємопов'язані. Важливими також є комунікація між викладачем і студентами на основі студентоцентрованого підходу. Метою наших занять є розвиток творчої особистості, у якій сформовано набір загальних і професійних компетентностей.

Для здійснення якісного навчання потрібно підібрати наявні й розробляти нові засоби, прийоми, методи. Інноваційні технології навчання у виші передбачають: проблемні лекції, робота в малих групах, семінари-дискусії, мозкові атаки, кейс-метод (метод аналізу конкретних ситуацій), презентації, рольові ігри, ділові ігри (Козлова, Г. М., 2014, с. 64). Нестандартні форми організації навчання викликають в студентів інтерес до модерної інформації, спонукають до пошуку нових джерел.

Під час вступного заняття робимо екскурс в історію археологічних досліджень краю. Акцентуємо увагу на археологічних дослідженнях Олександра

Цинкаловського. Він як делегат Археологічного музею у Варшаві брав участь у розкопках, які ініціював краєзнавчий музей. Авторитет вченого-археолога був значний, наприклад, в Кременецькому повіті у 1936 р. відкрили на глибині 2 м старинну гробницю з людським кістяком. З Варшави викликали представника державного археологічного музею п. Цинкаловського, який визначив, що це готський гріб (Скакальська, І., 2013, с. 324). Археологічні відкриття робив на Волині Ю. Шумовський, священник. Він у 1938 р. закінчив археологічний факультет Варшавського університету. У 1934–1938 рр. став делегатом на Волині Варшавського археологічного музею. Як пише Юрій Шумовський, що він «страшно був закоханий в археологію». Біля рідного села Мирогощі (Волинське воєводство) Ю. Шумовський знайшов багато неолітичних знарядь праці та кераміки, що належала до Трипільської культури. Сам

археолог у науково-популярних публікаціях так розповідає про свої знахідки: «На полях с. Мирогощі на пн. схилі гір, відкрив я в минулому році велику оселю неолітичну, яка розміщена була майже на 5 га землі. Знайдено тут кілька сот кремінних знарядь неолітичних, шліфованих і не шліфованих. Кераміка глиняних посуд, яка численно знайдена тут, свідчить, що місцева оселя впродовж віків підлягала різним культурним впливам. Цікавою пам'яткою з мирогощанської кераміки є ozdoba глиняного глечика, яка являє собою голову бика, до цього ще й прикрашену в червоний колір» (Скакальська, І., 2013, с. 327). До речі, одна з курсових робіт з археології, присвячена діяльності Ю. Шумовського. У радянський час розкопки на Кременеччині велися на горі Куличівці (пам'ятки пізнього палеоліту) та на Замковій горі (середньовіччя). Такий невеликий історичний екскурс сприятиме формуванню розуміння студентами ролі археологічних розкопок під час вивчення історії краю. Нинішнє «Z» покоління студентів побачить прикладне значення курсу «Археологія», оскільки для них це важливо, бо знання без практичної складової для них не цікаві.

Навчальний процес зорієнтований на розвиток компетентностей студентів. Компетентність – це система знань й умінь у дії. Наприклад, робочою програмою навчальної дисципліни археологія (2019 р.) передбачено оволодіння інтегральною компетентністю (здатність розв'язувати в професійній діяльності або в процесі навчання археології складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що передбачає застосування теорій та методів науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов). Виклад навчального матеріалу як готової інформації фактично виключається. В основу лекції, яку читають за допомогою методу «опорної бази», покладено принципи базового нагромадження з кожного питання найбільш важливого матеріалу з метою підвищення продуктивності процесу навчання. Основні принципи цього методу: виклад матеріалу великими часовими «порціями»; повторення викладеного кілька разів; зворотний зв'язок з аудиторією у вигляді обговорення матеріалу (Казак, І. О., 2018, с. 41). Часто використовуємо «Метод шести капелюхів» для дискусійного розгляду певних ситуацій, щоб студенти вчилися висловлювати думки та пропонувати власні рішення, це в свою чергу формує загальні компетентності, такі як вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми та здатність працювати в команді. Викладач під час такої лекції виступає більше у ролі фасилітатора, що організовує взаємодію студентів.

У ході вивчення майже усіх тем з археології використовуємо проблемні запитання або задачі. Цей прийом сприяє виробленню загальної компе-

тентності – здатність бути критичним і самокритичним. На початку лекції студентам ставиться проблемне питання чи ситуація, відповідь на яку вони шукають протягом усієї пари, аналізуючи інформацію викладача та переглядаючи презентацію тощо. Проблемність є одним з провідних методів вивчення навчальної дисципліни археологія. Вона змушує студента думати самостійно, а не сприймати слова викладача без сумніву. Розглядаючи культури племен мідного віку, вирішували, що таке кенотафи і навіщо люди їх робили. Або перегляд поховального інвентаря показав, що більшість кремєневих наконечників стріл обпалена у вогні. Чому?

Як продовження проблемного підходу є метод експериментування. Студентам роздаються картки, на одній половині подано завдання, на іншій – пусті лінійки, їх заповнюють наприкінці лекції. Питання такого типу: 1. У скіфів та сарматів є багато спільних рис. Порівняйте та наведіть ці риси. 2. Сарматське суспільство багато в чому нагадувало скіфське. Чим саме? 3. Сарматський одяг дуже повторював скіфські деталі, а які саме? 4. Сарматське мистецтво дуже нагадувало скіфське, якими рисами? 5. Подано фрагмент тексту й необхідно в ньому виправити археологічні неточності та помилки. Цей метод активізує їх роботу та дозволяє перевірити як студенти можуть застосувати знання отримані під час лекції. Компетентнісна спрямованість запропонованих завдань дозволяє забезпечити ефективність такого виду роботи.

Лекція, присвячена археологічним културрам ранніх слов'ян, відбувається у формі запитань. Викладач ставить питання і вислуховує ймовірні варіанти відповідей, а тоді говорить вірну. Кожен студент за правильні відповіді отримує бали. Наприклад, питання, чи споживали давні слов'яни солодощі і як це довели археологи, викликає значний інтерес та активізацію студентської аудиторії. Така форма роботи спонукає студентів до випереджаючого опрацювання матеріалу, розвиває навички самостійної роботи з джерелами.

У ході лекції студентам пропонується заповнювати таблицю, у першій колонці розміщати поняття, які загальновідомі, у другій – ті, що потребують роз'яснення чи уточнення, у третій – невідомі. Наприкінці заняття розглядаємо дані таблиці і спільно з студентами коментуємо, таким чином відбувається засвоєння нових понять, назв і термінів археологічної науки. Також пропонуємо студентам записати асоціації з певним поняттям, наприклад, поліхромний посуд. Програмні результати навчання освітньої програми передбачають знання специфіки історичної термінології.

Важливим щодо формування загальних компетентностей є критичне мислення. В загальних рисах шлях пізнання окреслено у схемі (рис. 1).

Рис. 2. Теорія критичного мислення (Терно, С., 2011, с. 5)

Автор Терно С., пропонуючи теорію критичного мислення підкреслив, що її можна відносити не лише до історії, тому ми її успішно почали застосовувати в археології. Наприклад, вже в ході археологічної практики потрібно застосовувати критичне мислення для отримання інформації про артефакт.

Самостійній роботі належить одне з провідних місць у навчальному плані підготовки студента-бакалавра. Завдання самостійної роботи додаються до кожного семінарського заняття (це можуть бути презентації, описові питання з додаткової літератури). Самостійна робота приносить результат тільки тоді, коли її проводити систематично, тому здобувачі вищої освіти орієнтовані на постійне виконання поставлених завдань. Студенти створюють власноруч лепбуки (творчі блокноти), ілюструючи їх власними замальовками, надписами або наклейками. Студентам пропонується до кожного семінару підібрати інформацію періодики до теми, це є ефективним засобом актуалізації знань. Запропонований студентами матеріал значно доповнює семінарське заняття фактажем. Також спільно зі студентами створюємо віртуальні археологічні довідкові кабінети, де розміщуємо різноманітні історичні джерела, книги, які використовуємо для підготовки до семінарських занять, колоквиумів та підсумкового модулю, таким чином створюється бібліотека цифрових ресурсів з археології (Святець, Ю., 2019, с. 59). Така діяльність формує фахову компетентність – самостійну інтерпретацію змісту історичних джерел та відображених історичних фактів, подій, явищ.

Візуалізація відіграє значну роль для запам'ятовування, відтворення, аналізу інформації,

розвитку креативності студентів (див. рис. 3). Використання презентацій до кожної лекції загалом чи окремих питань теми має значний емоційний вплив, а це впливає на те, що студент може через значний період часу відтворити матеріал, щоб застосувати його у різних ситуаціях, зокрема під час археологічної практики.

Скрайбінг дозволяє занотовувати або презентувати важливу інформацію за допомогою певних знаків або графічних символів чи он-лайн платформ. Наприклад, студенти на ватмані зображували кордони проживання трипільців та їх сусідів (культура Гумельниця та інших), а також позначали особливості всіх цих культур (шматки кераміки з певними знаками або фігурки).

Інтелект-карти дуже помічні, коли потрібно засвоїти значну кількість фактажу. Наприклад, студенти в ході лекції з теми «Ранній залізний вік. Кіммерійці. Скіфи. Сармати» позначають найбільш знамениті знахідки цих народів і місця, де вони зроблені, роблять це схематично.

Майдмепінг створює контекст для створення нових ідей. Дозволяє графічно розглянути проблему. Студентів розділяємо на групи і роздаємо аркуш паперу для кожної. У центрі аркуша окреслюється проблема (замальовується), а далі графічно зображуються варіанти її вирішення. Наприклад, на могильнику Гринів знайдено майстерно виготовлену з бронзи накладку для піхов меча. На ній було зображення. Який міфологічний сюжет представлено на знахідці?

Метод сторітелінгу допомагає студентам «зануритись» в епоху, зокрема, відтворити життя античних греків, вони складають оповідання типу

«Один день життя грека з Ольвії чи Херсонесу» у розповіді має прозвучати якнайбільше термінів, понять з археології.

Під час вивчення теми «Археологічні пам'ятки козацьких часів», яка передбачає характеристику територій, на яких знаходяться козацькі старожитності, оборонних замків-фортець, козацьку зброю, здійснено на екскурсійний похід на П'ятницькій козацький, який знаходиться в межах м. Кременець (Скакальська, І. Б., 2018, с. 118) студенти пишуть сценарій буктрейлера. Їм потрібно продумати сюжет, скласти текст, підібрати картинки для козацької хроніки. Далі знімають відеоролик, який оптимально має тривати 1, 5 хвилини, тоді глядач не втратить уважності під час перегляду матеріалу. Свої роботи студенти демонструють під час семінарського заняття, коли відбувається своєрідний кінофестиваль.

Добірка інтерактивних прийомів візуалізації навчальної інформації зробить процес навчання більш осмисленим та формуватиме низку загальних і професійних компетентностей. Сучасний компетентнісний підхід має формувати нову модель взаємодії викладача і студента, ґрунтовану на студентоцентризмі, коли останній сам імпровізує, проявляє креативність, пропонуючи свій варіант окресленої ситуації чи розвитку подій. Зрозуміло, різні інтерактивні методи ламають усталені стереотипи щодо навчальних занять та їх видів, а в свою чергу потребують значних теоретичних напрацювань викладачем. Запропонований перелік візуалізації знань з археології є невичерпним і може продовжуватися.

Важливу роль для закріплення знань і формування компетентностей відіграє музейна педагогіка. Ресурс Кременецького краєзнавчого музею

Рис. 3. Засоби візуалізації навчального матеріалу.

дозволив низку пар з археології провести на його базі у залі археології. Ці заняття важливі для візуалізації знань студентів. Наприклад, вони моделювали один день життя первісної людини, знаряддя праці на основі музейної експозиції та панорами із зображенням первісної стоянки. Також студенти проводили тематичні екскурсії в музеї, наприклад: «Епоха палеоліту на Волині» або «Мідно-кам'яна доба на Волині» та інші. Крім того, зі студентами пройшлися з екскурсією місцями Кременеччини, де в різні роки відбувалися археологічні розкопки і знахідки представлені в музеї. Підтвердженням нашої думки про важливість музейної експозиції є стаття докторки історичних наук О. Подобед про музей, присвячений трипільцям та представлених там експонатам (Подобед, О., 2019, сс.16–20). Студентам як майбутнім учителям такі навички дозволять фахово провести учням екскурсію у краєзнавчому музеї у залі археологія.

Діагностування знань студентів відбувається у формі колоквиуму. Колоквиум проходить у вигляді бесіди викладача з студентами. Для опрацювання студентам пропонується список літератури, перелік питань і завдань. Це дозволяє систематизувати знання з декількох тем, уточнити конкретні проблеми.

Археологічна практика відбувається у складі Волинської археологічної експедиції, зокрема, проводяться рятівні дослідження багатошарової пам'ятки на березі Хрінницького водосховища (Рівненська область). Пам'ятка займає високий берег водойми і вкрита деревами та кущами, що потребує додаткових зусиль і праці учасників експедиції.

Підкреслимо, що літня польова археологічна практика сприяє закріпленню теоретичних знань, отриманих під час вивчення дисципліни, поглибленню їх, сприяє виробленню певних навичок археологічної розвідки, розкопок, камеральної обробки артефактів тощо (Горохівський, П. І., 2008, сс.267). Спонукає до творчого мислення під час розкопок реконструкція життя людей давніх епох, які залишили після себе величезну кількість слідів у вигляді археологічних об'єктів. Коли відкрили давньоруську піч, то студенти намагались показати, як там розмішувались люди, а, промиваючи ґрунт, знайшли залишки зерен і теж намагались трактувати заняття і харчування людей княжих часів. Крім того, студенти розуміють, що археологія – не єдиний засіб для їхнього вивчення, тому застосовують міжпредметні зв'язки. Здатність використовувати знання у практичних ситуаціях – це загальна компетенція, яка формується у здобувачів

вищої освіти під час розкопок. Археологічна практика формує у студентів і фахові компетентності, зокрема, здатність самостійно реконструювати історичний розвиток людських спільнот на підставі речових джерел.

Студенти, працюючи в польових умовах експедиції, більше комунікують, гуртуються, намагаються вирішувати побутові питання, беруть на себе відповідальність, наприклад, приготування їжі для всієї експедиції, у них проявляють лідерські здібності, вони спільно здійснюють камеральну обробку знахідок, вчаться працювати з артефактами, розглядати їх у контексті історичних подій, висувати версії їх походження, при цьому розвивають свої творчі та організаторські можливості тощо. Відповідно, це сприяє формуванню компетентності soft skills, яка важлива для майбутньої діяльності педагога.

На завершення процитую слова одного з викладачів вишу: «Розробка методики викладання археологічних дисциплін є конче необхідною, оскільки рівень зацікавленості археологією постійно підвищується» (Пустовалов, С. Ж., 2009, с. 62). Їх можна доповнити тим, що інноваційні підходи значно підсилюють сприймання студентами матеріалу, зацікавлюють та сприяють формуванню необхідних компетентностей.

Результати. У статті викладено основні віхи історії археологічних досліджень краю та здійснено науково-методичне обґрунтування їхнього практичного застосування. Зокрема, археологічні знахідки О. Цинкаловського, Ю. Шумовського, розкопки на горі Куличівка та інше. Вмотивовано доцільність проведення занять у краєзнавчому музеї у відділі археології. Визначено ключові інновації щодо викладання археології та формування компетентностей у здобувачів вищої освіти. Наприклад, проблемні лекції, роботу в малих групах, різні ефективні засоби візуалізації та організації знань тощо. Запропоновано варіанти використання інтелект-карт для археологічних культур та застосування методу майндмепінгу тощо. Показано, як студентоцентризований підхід реалізується в освітньому процесі та які форми і методи навчання йому відповіда-

ють. Запропоновано ефективні методи організації та контролю самостійної роботи студентів під час вивчення археології. Акцентовано увагу на важливості формування компетентності soft skills для майбутньої діяльності педагога. Окреслено важливість археологічної практики для формування в студентів фахових компетентностей. Простежено, як забезпечується формування програмних результатів навчання.

Обговорення основ викладання навчальної дисципліни відбувалося під час науково-практичного семінару з археології та краєзнавства (квітень 2013 р.) та науково-методичного семінару для вчителів історії Кременецького району (листопад 2019 р.), також під час засідань Центру краєзнавства і туризму КОГПА ім. Тараса Шевченка. Також у ході Міжнародного польсько-українського освітнього проєкту «Інноваційний університет і лідерство». Представлений матеріал розкриває інноваційні методи викладання археології у виші.

Висновки. Отже, необхідно підкреслити велике значення оволодіння сучасними прогресивними технологіями навчання як інструментом для формування компетенцій фахівців. При цьому важливу роль відіграє викладач як фасилітатор, що стимулює самостійну та творчу роботу студента і формує його компетенції. У дослідженні показано важливість діджитал-технологій у ході створення проєктів, візуалізації матеріалу та виконання творчих завдань студентами. Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можна рекомендувати для використання під час вивчення та викладання навчальної дисципліни «Археологія» у вишах. Матеріали можуть бути враховані в ході розробок культурно-освітніх проєктів для молоді з метою популяризації пам'яток історії та археології. Інтерактивні методи викладання археології спрямовані на результат – забезпечення якості процесу навчання.

Подяки. Висловлюю вдячність своїм студентам спеціальності «Історія» за креативність і спонукання викладача до пошуків нових методів навчання.

Бібліографічні посилання

Барнінець, О. В., 2011. Гра як засіб реалізації компетентнісного навчання. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін : науково-педагогічний журнал*, Вип. 1 / Заг. ред. О. В. Михайличенко. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, с. 28–32.

Горохівський, П. І., 2012. *Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі* : Курс лекцій: Навчальний посібник для магістрантів денної та заочної форми навчання. Умань : ПП Жовтий О., 256 с.

Горохівський, П. І., 2008. Роль і місце курсу «Археологія України» у системі підготовки вчителя сільської загальноосвітньої школи. *Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки*, с. 267–270. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15079/1/Gorohovsky.pdf>

Казак, І. О., 2018. *Теорія і методика викладання в вищій школі*. Конспект лекцій з навчальної дисципліни. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського.

Калугін, О. В., 2017. *Розвиток та викладання археології у Харківському університеті в контексті еволюції радянської археологічної думки (друга половина 40-х – середина 60-х років XX ст.)*. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%96-23436-1-10-20181129.pdf>

Козлова, Г. М., 2017. *Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник*. Одеса : ОНЕУ, ротاپринт. 200 с.

Миколайчук, І., 2018. Інформаційна компетентність фахівців у SMART-суспільстві. *Smart-освіта : ресурси та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 7 грудня 2018 р.) : тези доповідей. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, с. 126–129.

Пивоваров, С. В., 2009. Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті (друга половина XIX ст. – 2004 р.) *VITA ANTIQUA* Збірка наукових статей. Київ : ВПЦ «Київський університет», № 7–8, с. 34–38.

Подобед, О., 2019. Трипільська археологічна культура. *Історія України*, № 23, С. 16–20.

Пустовалов, С. Ж., 2009. Про деякі особливості викладання дисциплін археологічного напрямку у ВНЗ. *МАГІСТЕРІУМ*. Випуск 34. Куль-

турологія, с. 59–62. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14424/Pustovalov_Pro_deiaki_osoblyvosti_vykkladannia_dystsyplin.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Радченко, С., 2018. Використання мультимедійних технологій у підвищенні ефективності лекційного процесу викладання навчальної дисципліни. *Smart-освіта : ресурси та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук.-метод. конф. Київ, 7 грудня 2018 р.) : тези доповідей. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Укр. та англ. мовами, с. 132–136.

Святець, Ю., 2019. Цифрові джерела в дослідницьких практиках істориків: теоретико-методологічний аспект. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Історія та археологія*. Дніпро, вип. 1. том 2 (27), с. 47–70. DOI: 10.15421/26190105.

Скакальська, І., 2013. *Політико-соціальні виміри та етнокультурні трансформації української еліти Західної Волині 1921–1939 рр.* : монографія. Тернопіль : Астон. 406 с.

Скакальська, І., 2018. *Археологія*. Навч.-метод. посібник. Київ : КНТ. 136 с.

Терно, С., 2011. *Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії)*. Запоріжжя. 105 с.

References

Barninets, O. V., 2011. Hra yak zasib realizatsii kompetentnisnoho navchannia [Play as a means of implementing competency learning]. *Teoriia ta metodyka navchannia suspilnykh dystsyplin: naukovo-pedahohichnyi zhurnal*, vyp.1 / Zah. red. O. V. Mykhailychenko. Sumy: Sum DPU im. A. S. Makarenka. pp. 28–32. (in Ukrainian).

Horokhivskiy, P. I., 2012. *Metodyka vykladannia istorychnykh dystsyplin u vyshchii shkoli [Methods of teaching historical disciplines in high school]* Kurs lektzii: Navchalnyi posibnyk dlia mahistrantiv dennoi ta zaochnoi formy navchannia. Uman: PP Zhovtyi O., 256 p. (in Ukrainian).

Horokhivskiy, P. I., 2008. Rol i mistse kursu «Archeolohiia Ukrainy» u systemi pidhotovky vchytelia silskoi zahalnoosvitnoi shkoly [The role and place of the course «Archeology of Ukraine» in the system of teacher training of rural secondary schools]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova [Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University]*. Serii 6. Istorychni nauky. pp. 267–270. (in Ukrainian). URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15079/1/Gorohovskyy.pdf>

Kazak, I. O., 2018. *Teoriia i metodyka vykladannia v vyshchii shkoli [Theory and methods of teaching in high school]*. Konspekt lektzii z navchalnoi dystsypliny. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho. (in Ukrainian).

Kaluhin, O. V., 2017. *Rozvytok ta vykladannia archeolohii u Kharkivskomu universyteti v konteksti evoliutsii radianskoi archeolohichnoi dumky (druga polovyna 40-kh – seredyna 60-kh rokiv XX st.) [The development and teaching of archeology at Kharkiv University in the context of the evolution of Soviet archeological thought (the second half of the 1940s – the mid-1960s)]*. (in Ukrainian). URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%96-23436-1-10-20181129.pdf>

%B8%D1%82%D1%82%D1%96-23436-1-10-20181129.pdf

Kozlova, H. M., 2017. *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli [Methods of teaching in high school]*. Navchalnyi posibnyk. Odesa: ONEU, rotaprynt. 200 p. (in Ukrainian).

Mykolaichuk, I., 2018. Informatsiina kompetentnist fakhivtsiv u SMART-suspilstvi [Information competence of specialists in SMART-society.]. *Smart-osvita: resursy ta perspektyvy [Smart-education: resources and prospects]*: materialy III Mizhnar. nauk.-metod. конф. (Kyiv, 7 hrudnia 2018 r.): tezy dopovidei. Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, pp.126–129. (in Ukrainian).

Pyvovarov, C. B., 2009. Rozvytok arkeolohichnoi nauky v Chernivetskomu universyteti (druga polovyna XIX st. – 2004 r.) [Development of archeological science at Chernivtsi University (second half of XIX century – 2004)]. *VITA ANTIQUA* Zbirka naukovykh statei. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». № 7–8, pp. 34–38. (in Ukrainian).

Podobied, O., 2019. Trypilska arkeolohichna kultura [Trypillian archeological culture]. *Istoriia Ukrainy [History of Ukraine]*. № 23, pp. 16–20. (in Ukrainian).

Pustovalov, S. Zh., 2009. Pro deiaki osoblyvosti vykladannia dystsyplin arkeolohichnoho napriamku u VNZ [On some peculiarities of teaching the disciplines of archeological direction in high schools]. *MAGISTERIUM*. Vypusk 34. Kulturolohiia, pp. 59–62. (in Ukrainian). URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14424/Pustovalov_Pro_deiaki_osoblyvosti_vykkladannia_dystsyplin.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Radchenko, S., 2018. Vykorystannia multymediinykh tekhnolohii u pidvyshchenni efektyvnosti lektsiinoho protsesu vykladannia navchalnoi dystsypliny [The use of

multimedia technologies in improving the effectiveness of the lecture process of teaching a discipline]. *Smart-osvita: resursy ta perspektyvy* [Smart-education: resources and prospects]: materialy III Mizhnar. nauk.-metod. konf. Kyiv, 7 hrudnia 2018 r.): tezy dopovidei. Kyiv. nats. torh. – ekon. un-t. Ukr. ta anhl. movamy, pp. 132–136. (in Ukrainian).

Sviatets, Yu., 2019, Tsyfrovi dzhherela v doslidnytskykh praktykakh istorykiv: teoretyko-metodolohichniy aspekt [Digital sources in the research practices of historians: a theoretical and methodological aspect]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu* [Bulletin of Dnipropetrovsk University]. Serii: Istorii ta arkhelohii. Dnipro, vyp. 1. tom 2 (27), pp. 47–70. (in Ukrainian). DOI: 10.15421/26190105.

Skakalska, I., 2013. *Polityko-sotsialni vymiry ta etnokulturni transformatsii ukrainskoi elity Zakhidnoi Volyni 1921–1939 rr.* [Political and Social Dimensions and Ethnocultural Transformations of the Ukrainian Elite of Western Volyn 1921–1939]: monohrafiia. Ternopil: Aston. 406 p. (in Ukrainian).

Skakalska, I., 2018. *Arkheolohiiia* [Archeology]: navch.-metod. posibnyk. Kyiv: KNT. 136 p. (in Ukrainian).

Terno, S., 2011. *Teoriia rozvytku krytychnoho myslennia (na prykladi navchannia istorii)* [Critical Thinking Development Theory (Based on History Teaching)]. Zaporizhzhia. 105 p. (in Ukrainian).